

SLUTREDOVISNING AV
UPPDRAGET ATT
GENOMFÖRA LÄSFRÄMJANDE
VERKSAMHET FÖR POJKAR
OCH FLICKOR I SAMARBETE
MED IDROTTSRÖRELSEN
(KU2013/1293/KO)

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	5
INLEDNING/BAKGRUND	7
Kulturrådets uppdrag	7
Idrott och läsning – en utblick	8
METOD OCH ORGANISATION	9
Bibliotekens och idrottens förutsättningar för satsningen	9
Samverkan mellan idrottsföreningar och bibliotek	9
Bibliotekens organisation	9
Möten och samverkan.....	11
Samråd med Riksidrottsförbundet	11
Projektorganisation.....	12
GENOMFÖRDA INSATSER 2013-15	14
Bidragsfördelning	14
Läsfrämjande insatser i samverkan med idrottsrörelsen.....	14
Inköpsstöd till folk- och skolbibliotek.....	15
Kommunikationsinsats	15
Läscoach	16
Kommunikation inom idrotten	17
KUNSKAPSSPRIDNING.....	18
Inspirationsskrift.....	18
ANALYS AV BIDRAGSFÖRDELNING	19
Jämställdhet	21
SLUTSATSER	25
Kulturrådets handlingsprogram för läsfrämjande.....	25
Läsa inom idrotten	25
Summering	26

SAMMANFATTNING

Kulturrådet fick 2013 regeringsuppdraget att genomföra en läsfrämjandesatsning med det särskilda syftet att tillgängliggöra litteratur för idrottande flickor och pojkar. Det långsiktiga målet med satsningen var att väcka ett tidigt intresse för läsande och bidra till ökad läsfärdighet och läslust hos barn och ungdomar, inte minst bland pojkar.

Bakgrunden till beslutet är forskning som visar att en stor och växande grupp av unga – framför allt pojkar – brister i läsförståelse. Det bedöms som ett demokratiproblem och ett jämställdhetsproblem som riskerar att få allvarliga återverkningar i samhällslivet och bidra till utanförskap.

Uppdraget innebar att i samråd med Riksidrottsförbundet genomföra en läsfrämjandesatsning där idrottsföreningar samverkar med region-, läns-, och folkbibliotek för att tillgängliggöra litteratur för idrottande pojkar och flickor. För detta ändamål tilldelades Kulturrådet 1 miljon kronor 2013 och 3,9 miljoner kronor 2014. Sammanlagt har 30 projekt tilldelats projektmedel. Flera av dessa projekt pågår ännu. I nuläget har c:a en tredjedel av de sökande inkommit med redovisningar. Av de organisationer/institutioner som sökt medel för att driva projekten består c:a 70 procent av kommuner, stads- och länsbibliotek. Kommunbiblioteken är i klar majoritet. Två länsbibliotek återfinns bland de sökande. Resterande 30 procent består av ungefär lika delar sökande från enskilda idrottsföreningar och studieförbundet SISU idrottsutbildarna. Projekttiden uppgår till maximalt tre år. C:a 70 procent av de sökande har en planerad projekttid på mindre än ett år, resterande 30 procent har en planerad projekttid på 2–3 år. Projekten har en god geografisk spridning över landet. Målgrupper för projekten är i huvudsak idrottande barn och unga i åldern 8–18 år, ofta i kombination med en indirekt målgrupp bestående av vuxna i barnens närhet. Samtliga projekt syftar till att långsiktigt öka samverkan mellan folkbibliotek och idrottsföreningar. De metoder som används inom projekten kan sorteras in under huvudkategorierna läsande förebilder, lästips och bokpresentationer, social läsning samt tillgängliggörande.¹

Vissa av projekten tar avstamp i skillnaderna mellan pojkar och flickor vad gäller läsförståelse och läsvanor och uppfattar projektverksamheten med idrott och läsning

¹ Se vidare: Jonas Andersson, *Med läsning som mål. Om metoder och forskning på det läsfrämjande området*. Kulturrådets skriftserie 2015:3.

som en särskild insats för att öka pojkars läslust, medan andra förhåller sig mer könsneutrala och ser projektets huvudsyfte som att skapa kontaktytor mellan idrottsrörelse och bibliotek. En ganska vanlig fördelning består av lika delar pojkar och flickor, alternativt ett något större antal pojkar än flickor, medan endast några få projekt uttryckligen vänder sig till enbart pojkar. I projekten finns också ett brett urval av idrotter representerade.

INLEDNING/BAKGRUND

Kulturrådets uppdrag

Kulturrådet fick 2013 i propositionen Läs för livet (2013/14:3) uppdraget att ta initiativ till, samordna och följa upp läsfrämjande insatser av nationellt strategiskt intresse.

Samma år tilldelades Kulturrådet regeringsuppdraget att genomföra en läsfrämjandesatsning med det särskilda syftet att tillgängliggöra litteratur för idrottande flickor och pojkar. Det långsiktiga målet med satsningen var att väcka ett tidigt intresse för läsande och bidra till ökad läsfärdighet och läslust hos barn och ungdomar, inte minst bland pojkar. Som skäl till regeringsbeslutet hänvisar regeringen till den forskning som visar att en stor och växande grupp av unga – framför allt pojkar – brister i läsförståelse. Det bedöms som ett demokratiproblem och ett jämställdhetsproblem som riskerar att få allvarliga återverkningar i samhällslivet och bidra till utanförskap.

Uppdraget innebar att i samråd med Riksidrottsförbundet genomföra en läsfrämjandesatsning där idrottsföreningar samverkar med region-, läns-, och folkbibliotek för att tillgängliggöra litteratur för idrottande pojkar och flickor. Kulturrådet ska i dialog med biblioteken ta initiativ till och finansiera olika läsfrämjandeaktiviteter. För detta ändamål tilldelades Kulturrådet 1 miljon kronor 2013 och 3,9 miljoner kronor 2014 (Ku2013/1293/KO, Ku2014/1460/KO). Kulturrådet lämnade in en delredovisning med ekonomisk redogörelse av uppdraget (Ku2013/1293/KO) till Regeringskansliet den 2 mars 2015.

Regeringsuppdraget resulterade i *PAUS – du och en bok*, en nationell projektsatsning i samarbete med Riksidrottsförbundet, SISU Idrottsutbildarna och Kulturrådet. Uppdraget har av Kulturrådet delats in i en bidragsgivningsdel och en kommunikationsdel. Under 2013–2015 genomfördes sammanlagt 3 bidragsomgångar där Kulturrådet beviljade projektmedel till region-, läns-, och folkbibliotek samt idrottsföreningar. Under våren 2014 gavs även kommuner möjlighet att inom ramen för satsningen söka bidrag för bibliotekarietimmor för uppsökande verksamhet i lokala idrottsföreningar. Till

satsningen har man också knutit en *läscoach* som arbetar med att inspirera, sprida kunskaper och agera läsande förebild. Läscoachen har också fungerat som satsningens språkrör utåt.

Idrott och läsning – en utblick

Att involvera idrottsorganisationer i läsfrämjande projekt och kampanjer är vanligt förekommande internationellt. I England har man exempelvis under en längre period arbetat med fotbollsstjärnor som läsande förebilder, så kallade Reading Stars. Ett exempel på ett större läsfrämjandeprojekt i samarbete med bibliotek och idrottsföreningar finner man i vårt västra grannland. Projektet Idrett og Lesing syftade till att integrera läsning i norska idrottsmiljöer. Projektet pågick i tre år och finansierades av Statens senter for arkiv, bibliotek og museum, samt Kulturrådet i Norge. I projektet Idrett og Lesing arbetade bibliotekarier med att besöka idrottsklubbar före och efter ett träningspass. Med hjälp av bokväskor lät man bygga upp ett ”omklädningsrumsbibliotek”, och informerade samtidigt om olika böcker. I samarbete med idrottsorganisationer och norska författarförbundet erbjöd man sig också att besöka klubbar tillsammans med framstående idrottsutövare och författare med sportintresse. Till skillnad från projektet Idrett og Lesing i Norge har man inom projektsatsningen PAUS valt att från början förhålla sig mer öppen vad gäller valet av metoder och tillvägagångssätt. En skillnad har också varit Riksidrottsförbundets delaktighet i läsfrämjandesatsningen, där motsvarande organisation i Norge inte deltog.

METOD OCH ORGANISATION

Bibliotekens och idrottens förutsättningar för satsningen

Samverkan mellan idrottsföreningar och bibliotek

En målsättning i läsfrämjandesatsningen var att skapa förutsättningar för samverkan mellan idrottsföreningar och region-, läns- och folkbibliotek för att tillgängliggöra litteratur för idrottande barn och unga. Ett första steg var att öka parternas kunskap om varandras uppdrag och verksamheter, såväl nationellt som regionalt och kommunalt. Det gjordes inledningsvis genom att Kulturrådet och Riksidrottsförbundet i samband med att de informerades om läsfrämjandesatsningen även beskrev organisationerna och förmedlade uppgifter till kontaktpersoner inom idrotten och biblioteken.

Bibliotekens organisation

Biblioteken har en central roll för läsfrämjande vilket uttrycks tydligt i den nya bibliotekslag som gäller från 2014:

- Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.

Folkbibliotekens läsfrämjandeuppdrag beskrivs ytterligare i bibliotekslagen:

7 § Folkbiblioteken ska särskilt främja läsning och tillgång till litteratur.

Folkbiblioteken ska verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet.

8 § Folkbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning, bland annat genom att erbjuda litteratur utifrån deras behov och förutsättningar.

Uppdraget för regional biblioteksverksamhet formuleras enligt följande:

11 § Varje landsting och de kommuner som inte ingår i ett landsting ska bedriva regional biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet.

De regionala biblioteksverksamheterna, läns- och regionbiblioteken, finns i alla län och bekostas av landstingen och staten. Syftet med den regionala biblioteksverksamheten är att främst stödja folkbibliotekens verksamhet i kommunerna. Det finns 20 regionala biblioteksverksamheter i Sveriges 21 län. Länsbibliotek Sydost verkar för biblioteken i både Kronobergs och Blekinge län. De 20 regionala biblioteksverksamheterna fungerar som ett nav för den kommunala biblioteksutvecklingen. Enligt folkbiblioteksstatistiken 2014 framgår att det finns 1 156 folkbiblioteksserviceställen i landet.

Idrottens organisation

Riksidrottsförbundet är svensk idrotts samlande organisation med uppgift att stödja, företräda och leda rörelsen i gemensamma frågor, såväl nationellt som internationellt. Svensk idrott är en traditionell demokratisk folkrörelse. Basen består av människor som sluter sig samman i självständiga föreningar och betalar medlemsavgift. Det gör Riksidrottsförbundet till en ideell förening. Föreningarna är samlade i så kallade specialidrottsförbund, huvudsakligen organiserade utifrån olika idrotter.

Idrotten har ett eget studieförbund som heter SISU Idrottsutbildarna. 300 konsulenter runt om i Sverige arbetar för att utbilda och utveckla idrotten. Idrotten har också ett eget förlag som heter SISU Idrottsböcker och en egen folkhögskola som heter Bosön Idrottsfolkhögskola.

Idrottssverige är uppdelat i 21 distrikt. I varje distrikt finns ett distriktsidrottsförbund (DF) samt SISU Idrottsutbildarnas distrikt som fungerar som RF och SISU Idrottsutbildarnas förlängda arm i mötet med föreningen.

Möten och samverkan

Kulturrådet bjöd in till dialogmöten med representanter för berörda organisationer och aktiva inom läsfrämjande. Syftet var att dela med sig av kunskap och erfarenheter samt diskutera förutsättningar, mål, målgrupper etc. Mötena var även ett sätt för deltagande parter att lära känna varandras organisationer och verksamheter.

Utifrån samtal med Riksidrottsförbundet, Riksidrottsmuseet, SISU Idrottsutbildarna, SISU Idrottsböcker, Regionbibliotek Stockholm samt f.d. läsambassadör Johan Unenge formulerades ett upplägg för läsfrämjandesatsningens genomförande. En betydelsefull kontakt var också Foreningen !Les, en ideell organisation som genomfört en liknande läsfrämjandesatsning med idrottsföreningar och bibliotek i samverkan i Norge, *Idrett og Lesing*.

Samråd med Riksidrottsförbundet

Riksidrottsförbundet såg läsfrämjandesatsningen som en utbildningssatsning och gav Studieförbundet SISU Idrottsutbildarna uppdraget. Dåvarande rektor Karin Karlsson utsågs som ansvarig för satsningen inom Riksidrotten och Lillemor Lindell, chef för Riksidrottsmuseet blev kontaktperson. Kulturrådet har haft kontinuerliga planerings- och avstämningsmöten med Riksidrotten angående bidragsfördelning, uppföljning och kommunikationsinsatser.

Dialog med Regional biblioteksverksamhet

Kulturrådet bjöd tidigt in Regionbibliotek Stockholm att delta med en representant i referensgruppen för satsningen. Regionbibliotek Stockholm hade tidigare genomfört ett läsfrämjandeprojekt, *Att läsa är också en sport* i samarbete med Riksidrottsförbundet, SISU Idrottsutbildarna och Riksidrottsmuseet med stöd från Kulturrådet. Syftet med projektet var att locka till läsande och samtal om böcker bland läsovana ungdomar och unga vuxna och att särskilt lyfta fram läsande manliga förebilder genom att visa på idrottare med läsintresse.

Under läsfrämjandesatsningens genomförande har Kulturrådet deltagit på flera möten med regional biblioteksverksamhet inom olika biblioteks- och läsfrämjandeområden. Det har varit ett bra sätt att nå ut med information och kunskap om satsningen och även inhämta verksamheternas erfarenheter. Kulturrådet har uppdaterat den regionala biblioteksverksamheten om läsfrämjandesatsningen genom Regionbibliotek Stockholm och nyhetsbrev.

Projektorganisation

Kulturrådet arbetade internt i projektform med uppdraget med en ansvarig projektledare och projektgrupp samt styrgrupp. I referensgruppen ingick representanter från Riksidrottsförbundet och Regionbibliotek Stockholm. Projektorganisationen anlidade extern konsultstöd för formgivning och copywriting. Kulturrådet rekryterade en ambassadör för satsningen, *en läscoach*, med tidigare erfarenhet av läsfrämjande insatser i samarbete med idrotten. I projektplanen fastställdes följande målsättning:

Mål

Projektets målsättning har varit att skapa förutsättningar för samverkan mellan idrottsföreningar och region-, läns- och folkbibliotek för att tillgängliggöra litteratur för idrottande pojkar och flickor.

Projektmål:

- Kulturrådet i dialog med idrottsföreningar och biblioteken tar initiativ till och finansierar olika läsfrämjande aktiviteter
- Kulturrådet stödjer idrottsföreningar och biblioteken i arbetet med att föra ut litteratur till idrottande barn och ungdomar, särskilt pojkar

Bidragsfördelning och kommunikationsinsats

I projektplanen fastställs att läsfrämjandesatsningen ska delas in i två delar: bidragsfördelning och kommunikationsinsats, som beskrivs under rubriken genomförda insatser. Kulturrådet har ansvarat för att samordna och sprida information om projekt

inom satsningen på den ordinarie webbplatsen och en extern webbsida för satsningen, *PAUS – du och en bok*.

Stöd och samordning

Kulturrådet har gett stöd till projekten genom att initiera ett nätverk och olika forum för utbyte av kunskap och erfarenheter mellan de aktiva. En nätverksträff för projektledare och andra aktiva inom satsningen anordnades i Västerås i november 2014, på initiativ av projekten och med stöd av Kulturrådet. Det blev en givande och inspirerande träff med stort utbyte av erfarenheter, kunskap och kontakter.

Omvärldsbevakning

Kulturrådet har följt upp och samlat in kunskap om pågående och genomförda läsfrämjande samarbeten mellan idrott och bibliotek, nationellt och internationellt. Kunskap har spridits via Kulturrådets webbplatser, i en kunskapsöversikt och en inspirationsskrift.

Målgrupper

Kulturrådet har med insatser riktade till idrottsledare och folkbibliotekarier tillhandahållit kunskap, inspiration och redskap för att öka läsintresset och tillgängliggöra litteratur för idrottande pojkar och flickor. Konsulenter på läns- och regionbiblioteken och SISU Idrottsutbildarnas distrikt har fungerat som plattformar för insatserna och bidragit med stöd till idrottsföreningarna och folkbiblioteken. Sekundär målgrupp har varit föräldrar och andra vuxna förmedlare och nära förebilder. Insatserna har i begränsad omfattning varit riktade till barn och unga.

GENOMFÖRDA INSATSER 2013-15

Bidragsfördelning

Läsfrämjande insatser i samverkan med idrottsrörelsen

Samverkan mellan idrottsrörelsen och region-, läns- och folkbiblioteken har prioriterats i Kulturrådets bidrag till läsfrämjande insatser och inköpsstöd till litteratur för folk- och skolbibliotek. Kulturrådet har genomfört tre bidragsomgångar med möjlighet att söka stöd för läsfrämjande insatser i samverkan med idrottsrörelsen: hösten 2013, våren 2014 och hösten 2014. Kulturrådet har beviljat bidrag till 30 läsfrämjandeprojekt i samverkan mellan region-, läns- och folkbibliotek och idrottsföreningar. Kulturrådet samordnade bidragsomgångarna med ordinarie bidrag för läsfrämjande insatser och medel togs även från anslaget för statsbidrag till litteratur, kulturtidskrifter och läsfrämjande insatser. Antal ansökningar fördubblades mellan den första och tredje bidragsomgången och en trolig orsak var en ökad kommunikation av satsningen.

Kulturrådet ansvarade för utlysningen av bidraget och hanteringen av ansökningarna. Bidragets ramar och bedömningsgrunder togs fram i samråd med Riksidrottsförbundet som även deltog i bedömning av ansökningarna, från andra bidragsomgången. Beslut om stöd fattades av Kulturrådet.

Grund för bedömning

I Kulturrådets bedömning av ansökningarna beaktas särskilt förankring inom idrottsrörelse och bibliotek samt beskrivna läsfrämjandeaktiviteter. Samverkan, långsiktighet, levandegörande, delaktighet och tillämpning av olika medieformer hör till de aspekter som prioriteras. Syftet med projektet bör vara att väcka intresse för litteratur och läsande och bidra till ökad läsfärdighet och läslust. Ansökningarna förväntas också ta hänsyn till läsningens genusaspekt.

Inköpsstöd till folk- och skolbibliotek

Inköpsstödet till litteratur för folk- och skolbibliotek syftar till att främja intresset för läsning. Stödet ska användas till inköp av barn- och ungdomslitteratur eller inköp av vuxenlitteratur som främjar barns och ungas läsintresse. Kulturrådet behandlade 2014 möjligheten för folkbibliotek att inom ramen för inköpsstödet köpa in litteratur till uppsökande verksamhet inom idrotten, och gav möjlighet att i ansökan om inköpsstöd söka bidrag till bibliotekarietimmor för uppsökande verksamhet i lokala idrottsföreningar. Medel togs från de riktade medlen för att främja samverkan mellan idrottsrörelsen och läns- och regionbibliotek och folkbibliotek. Bidrag utgick med 2000 kronor per förening och år.

Kulturrådet beviljade år 2014 bidrag till 31 kommuner med totalt 246 000 kronor för uppsökande verksamhet i totalt 123 lokala idrottsföreningar. I ansökningarna till inköpsstödet följande år, 2015 synliggjordes en tydlig ökning av bibliotekens uppsökande verksamhet i samarbete med idrottsföreningar.

Kommunikationsinsats

Webb, sociala medier och nätverk

Kulturrådet har genomfört en särskild kommunikationsinsats inom ramen för projektsatsningen. En extern webbsida har tagits fram och en ambassadör för satsningen har utsetts. Syftet med kommunikationsinsatsen har varit att sprida information om läsfrämjandesatsningen, ge stöd och inspiration till läsfrämjandeprojekt som bedrivs i samverkan med idrotten samt öka kunskapen om läsningens betydelse. Kulturrådet har även kommunicerat satsningen på sociala medier såsom facebook, instagram och twitter. Medarbetare inom de olika projekten har ofta kommunicerat genom egna digitala kanaler och även gästade Kulturrådets kommunikationskanaler.

Under Bok & Bibliotek 2014 lanserades webbsidan *PAUS – du och en bok* och den för uppdraget utsedde läscoachen Johan Unenge presenterades. Kulturrådet genomförde ett

antal välbesökta programpunkter på temat idrott och läsning. Läsfrämjandesatsningen hade också ett stort uppslag i Barnbokskatalogen 2014, som släpptes på Bokmässan. Där fanns en beskrivning av bakgrund och fakta om satsningen, reportage från ett av projekten, krönika med läscoachen Johan Unenge och inbjudan till barn och unga att delta i projektet på olika sätt.

Läscoach

Läscoachen har varit en del av kommunikationsinsatsen och representerat satsningen utåt. Läscoachens uppdrag har varit att utifrån syftet med satsningen:

- förmedla kunskap om läsfrämjande utanför skolan t ex läsmotivation, läsande förebilder och läsning som social aktivitet
- stärka vuxna i rollen som förmedlare av litteratur och läsande förebilder
- mobilisera en läsrörelse inom idrottsrörelsen

Läscoachens främsta målgrupp har varit idrottsledare, folkbibliotekarier och föräldrar eller andra nära vuxna. I begränsad omfattning har läscoachen riktat sig även direkt till idrottande barn och unga med syfte att motivera dem i deras läsning. Läscoachen har kommunicerat främst genom läsfrämjandesatsningens externa webbsida, sociala medier och medverkan i sammanhang med tydlig koppling till idrottsrörelsen. För uppdraget som läscoach anlätades författaren Johan Unenge. Johan Unenge har tidigare varit läsambassadör och medverkat i olika läsfrämjande insatser i samarbete med idrotten.

Läscoachen var verksam under perioden augusti 2014 till och med september 2015. Läscoachen har främst deltagit på projektens inspirations- och uppstartsträffar samt några kommunala och regionala kulturkonferenser. Efterfrågan av läscoachen ökade i takt med kommunikationsinsatsen i stort och idrottsföreningarnas och bibliotekens aktiviteter. Läscoachens sammanfattande erfarenheter är att det är viktigt att avsätta resurser på att kommunicera syfte med en läsfrämjandesatsning, att en framgångsnyckel för projekten är att engagemanget finns inom både idrotten och biblioteket, att idrottsprofiler kan spela en betydelsefull roll som läsförebilder och att läsningen ska byggas på lust och vara utan krav på prestation.

Språk och tilltal

Kulturrådet riktade sig till vissa delar till ny målgrupp med läsfrämjandesatsningen. Projektgruppen ville därför arbeta särskilt med vilket uttryck, språk och tilltal som användes i kommunikationen. Som ett stöd i det utvecklingsarbetet anlätades en extern copywriter. Uppdraget var att skriva texter och bidra med idéer som presenterade *PAUS – du och en bok* med en tonalitet som är lekfull, engagerande och “ny” utifrån syfte och målgrupp för läsfrämjandesatsningen. Projektgruppen anlätade även en formgivare för att ta fram en logotyp som avspeglade syftet med läsfrämjandesatsningen.

Kommunikation inom idrotten

Kulturrådet har i kontinuerligt samråd med Riksidrottsförbundet och SISU:s kommunikationsavdelning arbetat för att hitta rätt kanaler och former för att nå ut med information om läsfrämjandesatsningen. De båda organisationerna har använt sig av sina respektive kommunikationskanaler och nätverk och även hänvisat till varandras kommunikationsplattformar.

Riksidrottsförbundet fokuserade på att inspirera och föra ut information, kunskap och goda exempel kring satsningen till idrottens regionala stödfunktioner i form av distriktsidrottsförbund och SISU idrottsutbildarnas distrikt. Fokus var inledningsvis att informera om satsningen och de projektmedel som fanns för samverkan mellan idrottsföreningar och bibliotek. Kanalerna har främst varit webbmöten, fysiska verksamhetsledarmöten, nyhetsbrev, hemsidor och intranät. Riksidrottsförbundet centralt har gett de regionala idrottskonsulenter stöd med att komma i kontakt med biblioteken regional/lokalt samt för att skapa och sprida goda projektidéer.

De distrikt som beviljats medel har varit mycket aktiva med att sprida kunskap om deras arbete såväl internt i organisationen som mot allmänhet och beslutsfattare.

KUNSKAPSSPRIDNING

Inspirationsskrift

Kulturrådet har i samråd med Riksidrottsförbundet producerat en inspirationsskrift med syfte att inspirera och ge verktyg till idrottsledare att kunna arbeta läsfrämjande med sitt lag. Primär målgrupp för skriften är idrottsledare till idrottande barn i ålder 9-13 år. Sekundär målgrupp är bibliotekarier som vill arbeta läsfrämjande mot idrottsrörelsen.

Skriften lyfter vikten av läsning samt hur man kan arbeta med läsning genom konkreta exempel från de läsfrämjande projekt som har fått stöd inom läsfrämjandesatsningen. Skriften innehåller även tips från de som varit aktiva: läscoachen, idrottstränare och bibliotekarier och som är tänkt att ge idrottsföreningarna stöd i att utveckla sitt läsfrämjandearbete.

Skriften kommer att distribueras till SISU Idrottsutbildarnas distrikt och läns- och regionbiblioteken för vidare spridning samt finnas tillgänglig i digital form på SISU Idrottsutbildarnas och Kulturrådets webbplatser.

ANALYS AV BIDRAGSFÖRDELNING

Sammanlagt har 30 projekt tilldelats projektmedel. Flera av dessa projekt pågår ännu. I nuläget har c:a en tredjedel av de sökande inkommit med redovisningar. Av de organisationer/institutioner som sökt medel för att driva projekten består c:a 70 procent av kommuner, stads- och länsbibliotek. Kommunbiblioteken är i klar majoritet. Två länsbibliotek återfinns bland de sökande. Resterande 30 procent består av ungefär lika delar sökande från enskilda idrottsföreningar och studieförbundet SISU idrottsutbildarna. Projekttiden uppgår till maximalt tre år. C:a 70 procent av de sökande har en planerad projekttid på mindre än ett år, resterande 30 procent har en planerad projekttid på 2–3 år. Projekten har en god geografisk spridning över landet.

Kriterier för bidrag och utgångspunkter för bedömning

Kulturrådet ska enligt instruktionen (2012:515) särskilt verka för konstnärlig och kulturpolitiskt värdefull utveckling inom verksamheter som rör läsfrämjande och bibliotek. Myndigheten ska också integrera ett jämställdhets-, mångfalds- och barn- och ungdomsperspektiv.

I de kulturpolitiska målen fastställs att yttrandefriheten utgör grunden för att alla ska kunna delta i kulturlivet. Läsfrämjandebidraget anknyter framförallt till det första målet som syftar till allas möjlighet till kulturupplevelser och bildning, samt att utveckla sina skapande förmågor. I det femte målet fastställs att barn och unga är prioriterade i kulturpolitiken.

Enligt Kulturrådets praxis för bidrag till läsfrämjande ska projekt som bygger på bred samverkan, är väl förankrade, långsiktiga och väl dokumenterade prioriteras. Projekt som levandegör litteraturen och lockar till läsning samt uppmuntrar barns och ungas delaktighet och eget skapande ges företräde. Det gör också projekt som integrerar olika medieformer.

För bidrag inom detta särskilda uppdrag har hänsyn tagits till formerna för samverkan mellan idrottsrörelsen och region-, läns- och folkbibliotek samt hur de planerar att

tillgängliggöra litteraturen för idrottande barn och ungdomar, i synnerhet pojkar. Kulturrådet har i sin bedömning även beaktat hur sökande har integrerat ett jämställdhetsperspektiv.

Målgrupper och metoder

Målgrupper för projekten är i huvudsak idrottande barn och unga, ofta i kombination med en indirekt målgrupp bestående av vuxna i barnens närhet. I flera av projekten vänder man sig uttryckligen till vuxna i barnens närhet.

Flertalet projekt syftar till att långsiktigt öka samverkan mellan folkbibliotek och idrottsföreningar för att uppnå en hållbar och integrerad läsfrämjande verksamhet i framtiden.

De metoder som används inom projekten kan sorteras in under huvudkategorierna läsande förebilder, lästips och bokpresentationer, social läsning samt tillgängliggörande. I regeringens beslut förknippas pojkars val att inte läsa med sociala normer om manlighet. Ett sätt att förändra sådana normer är att nå fram till den aktuella målgruppen genom vuxna förebilder. I flera projekt verkar man för att ge läsande förebilder till unga i form av idrottsledare, tränare, andra idrottsutövare, kompisar, föräldrar som deltar i projekten eller medverkande författare. Inom vissa projekt har man arbetat med att engagera äldre idrottande ungdomar att verka som förebilder och inspiratörer för de yngre. I några fall har kända idrottare bjudits in för att hålla inspirationsföreläsningar och tipsa om läsning. Information om och tips på böcker i form av så kallade bokprat förekommer i flera projekt. Flera av projekten har strategiskt riktat in sig på sommarens idrottsskolor och läger, med verksamheter som sagostunder, pyssel med bokmärken och boksamtal i grupp. I några fall har man också ägnat sig åt eget skrivande. Som regel har man inte ställt några krav på prestationer vad avser läsning. I något fall har man anordnat tävlingar med läsförståelsefrågor.

Idrott är ett vanligt förekommande tema vid såväl boktipsande som sociala former av läsning såsom boksamtal i grupp. Vid författarbesöken har författaren ofta någon form av idrottsanknytning. Inom flera projekt har man arbetat med tillgängliggörande av

böcker i samband med idrottsutövande. Bokgåvor eller utlåning av böcker med hjälp av så kallade bokpåsar eller bokväskor är vanligt förekommande, liksom mobila bibliotek såsom bokbussar eller husvagnsbibliotek. Till de verksamheter som syftar till att tillgängliggöra litteraturen hör också upprättandet av bokbestånd på platser i anslutning till idrottsutövande, alltifrån mindre läshörnor i klubbhus till bokutställningar.

Temat idrott har i många fall legat till grund för urvalet av böcker. Biblioteken har medverkat genom att ge tips på läsmaterial såsom idrottrelaterade böcker och ljudböcker samt diskussionsfrågor. I några av projekten nämns så kallat värdegrundsarbete som en utgångspunkt för samtal kring det lästa. Enligt Kulturrådets praxis för bidrag till läsfrämjande prioriteras projekt som integrerar olika medieformer. Inom projekten används såväl fysiska böcker som e-böcker och ljudböcker. I några av projektredovisningarna märks en uttalad vilja att inte upprätta några hierarkier vad gäller medier.

Jämställdhet

Att pojkar generellt sett uppvisar sämre läs- och skrivförmåga än flickor finns belagt i ett flertal större studier, liksom skillnader mellan pojkar/män och flickor/kvinnor vad gäller läsvanor. Så har man kunnat påvisa att flickor inom OECD-länderna inte bara presterar bättre på tester som mäter läsfärdighet, de är också mer benägna att tycka om läsning, läsa oftare, tänka positivt kring läsning och uppfatta sig själva som läsare. I Sverige har man kunnat konstatera att könsskillnaderna beträffande läsförmåga är så gott som lika oavsett socialgrupp. Forskare har relaterat dessa skillnader till att pojkar läser mindre på sin fritid, som ett resultat av en mindre positiv attityd till läsning.

I regeringens beslut rörande Kulturrådets uppdrag att genomföra en läsfrämjandesatsning i samverkan med idrottsföreningar anförs statistik som visar att en stor och växande grupp av unga pojkar i åldern 15 år uppvisar allvarliga brister i läsförståelse. I beslutet konstateras att det inte minst bland pojkar varit en tydlig trend att läsande och läskunnighet minskat under senare år. Regeringen bedömer detta som ett demokratiproblem och ett jämställdhetsproblem, som riskerar att få allvariga återverkningar i samhällslivet och bidra till utanförskap. I regeringens beslut förknippas

pojks val att inte läsa med sociala normer om manlighet. Ett sätt att förändra sådana normer är att nå fram till den aktuella målgruppen genom vuxna förebilder. Förebilden är i detta fall idrottsledaren.

I en rapport från Myndigheten för kulturanalys från 2014 över de jämställdhetsåtgärder som regeringen gjort på kulturområdet 2011–2014 presenteras Kulturrådets definition av uppdraget med idrott och läsning. Till de faktorer som bedöms som centrala för den kommande bidragsfördelningen och åtgärdens potential att lyckas, hör att den bör tolkas som ett inkluderande uppdrag, i vilket både flickors och pojkars läsande ingår. Flera av de projekt som förenat idrott med läsning har också vänt sig till både flickor och pojkar, medan andra har haft ett tydligare fokus på att förändra framför allt manliga negativa könsstereotyper vad avser läsning och följaktligen vänt sig till huvudsakligen pojkar. Vissa projekt tar avstamp i skillnaderna mellan pojkar och flickor vad gäller läsförståelse och läsvanor och uppfattar projektverksamheten med idrott och läsning som en särskild insats för att öka pojkars läslust, medan andra förhåller sig mer könsneutrala och ser projektets huvudsyfte som att skapa kontaktytor mellan idrottsrörelse och bibliotek. En ganska vanlig fördelning består av lika delar pojkar och flickor, alternativt ett något större antal pojkar än flickor, medan endast några få projekt uttryckligen vänder sig till enbart pojkar. I projekten finns också ett brett urval av idrotter representerade.

Samverkan

Uppdraget med idrott och läsning innebär att i samråd med Riksidrottsförbundet genomföra en läsfrämjandesatsning där idrottsföreningar samverkar med region-, läns-, och folkbibliotek. Samtliga beviljade projekt innefattar någon form av samverkan mellan bibliotek och idrottsrörelse. Då majoriteten av de organisationer/institutioner som sökt medel för att driva projekt består av kommuner, stads- och länsbibliotek, kommer initiativet att samverka oftare från biblioteken än från idrottsorganisationerna. Kontakten med idrottsföreningarna har i flera fall förmedlats genom studieförbundet SISU idrottsutbildarna, och särskilda samverkansgrupper har bildats med representanter från båda håll.

Vanligtvis medverkar biblioteken med utbildning, kunskap och tips på läsmaterial såsom idrottsrelaterade böcker och ljudböcker samt diskussionsfrågor, medan SISU idrottsutbildarna har verkat som stöd. I några fall påtalas svårigheter med att nå ut till idrottsföreningarna, och i samband därmed problem med föreningars bristande intresse och resurser. Några beskriver samarbetet som ett möte mellan två ”kulturer”. Bland övriga samverkansparter i projekten kan nämnas lokaltidningar, förlag, fritidsgårdar och kommunala kulturenheter.

För att tydliggöra graderna av samverkan mellan bibliotek och andra samhällsaktörer har biblioteken utarbetat så kallade taxonomier, det vill säga en typ av hierarkiskt ordnad klassificering av samarbetet i olika nivåer.² Vad gäller samarbetet mellan bibliotek och föreningsliv har man från bibliotekshåll låtit utarbeta en sjugradig skala, där den högsta nivån innebär att biblioteket har ett uppdrag att samverka med föreningslivet för att stimulera kommuninvånarnas livslånga informella lärande, hälsa, gemenskap eller känsla av sammanhang i lokalsamhället. Med utgångspunkt i samma nivågruppering kan konstateras att verksamheten med idrott och läsning ligger på nivå fem till sex på den sjugradiga skalan, vilket innebär att förening och bibliotek planerar utbildning eller verksamhet tillsammans som sedan föreningen helt eller delvis genomför där allmänhet är målgrupp (nivå 5) samt biblioteket och föreningar samverkar där respektive specialistkompetens används (nivå 6).

Delaktighet

Direkta beskrivningar av hur projekten arbetar med delaktighet förekommer mycket sparsamt, vilket bör ses mot bakgrund av att detta inte efterfrågas på de aktuella blanketterna. Det finns således ett behov av att tydligare betona vikten av delaktighet inför kommande ansökningar. Utan att gå närmare in på begreppet kan slås fast att delaktighet i det här fallet (bland annat) handlar om möjligheter till medbestämmande och inflytande i projektaktiviteterna bland projektens målgrupper. I ett av projekten har barnen på så sätt gjorts delaktiga i utformandet av så kallade bokboxar, och i ett annat har de engagerats i utarbetandet av en bok på temat idrott.

² Malin Ögland, *Taxonomier: verktyg för biblioteksutveckling. Regionbibliotek Stockholms skriftserie 13.*

Långsiktighet

En genomgående målsättning för projekten är att långsiktigt öka samverkan mellan folkbibliotek och idrottsföreningar. Verksamheten inom projekten är tänkt att integreras i ordinarie verksamhet vid projektets slut, med hjälp av de kontakter som upprättats genom projektet. Inom projekten har flera kontakter mellan bibliotek och föreningsliv upprättats. Kulturrådet och Riksidrottsförbundet har verkat för att projekten på sikt ska ge en långsiktig integrering av resultat, erfarenheter och kunskap i ordinarie verksamhet.

Kunskapsspridning

Spridning av exempel på verksamheten har skett via hemsidor, sociala medier, bloggar och nyhetsbrev. Verksamheten har också dokumenterats i rapporter för vidare spridning. I några fall har erfarenheter från projekten presenterats på workshops, konferenser och mässor, samt i något fall lokala idrottsgalor och lokal media. I några fall har slutrapporten presenterats vid seminarier.

SLUTSATSER

Kulturrådets handlingsprogram för läsfrämjande

Kulturrådet fick i regleringsbrevet för 2014 i uppdrag att ta fram ett handlingsprogram för läsfrämjande utanför skolan, med utgångspunkt i de nationella målen för litteratur- och läsfrämjande. I handlingsprogrammet formulerar Kulturrådet hur myndigheten kommer att arbeta med det utökade uppdraget inom läsfrämjande som innebär att initiera, samordna och följa upp läsfrämjande verksamhet utanför skolan. Kulturrådet ser positivt på fortsatt läsfrämjande inom idrotten och kommer att fortsätta stödja samverkan mellan idrottsföreningar och bibliotek inom stödet för läsfrämjande utifrån de erfarenheter som gjorts inom satsningen.

Läsa inom idrotten

SISU Idrottsutbildarna har varit betydelsefullt för lärandet och läsandet inom idrotten. SISU:s egna förlag, SISU Idrottsböcker har gett ut ett stort antal böcker under åren och följt med i den tekniska utvecklingen. Böcker och läsning har varit och är en naturlig del i idrottens lärande. Det som har varit nytt med läsfrämjandesatsningen är att uppmana och inspirera till den lustfyllda och helt fria läsningen. SISU Idrottsutbildarna har fått ett nytt verktyg i arbetet med att utveckla och träna aktiva idrottare genom läsning; att träna inte bara kroppen utan även hjärnan.

Riksidrotten uttrycker att läsfrämjandesatsningen har gett stimulans och metoder för fortsatt stöd till idrottsföreningarnas läsfrämjandearbete. Samverkan med bibliotek har funnits tidigare på enstaka platser. Satsningen har ökat det nätverket och skapat förutsättningar för långvarig samverkan. SISU Idrottsutbildarna har möjlighet att stödja idrottsföreningarna med exempelvis inköp av litteratur, lokaler och genomförande av programverksamhet. Inom satsningen finns det exempel på tränare och andra vuxna i barns och ungas närhet som har klivit fram och tagit en aktiv roll i läsfrämjandearbetet. ”Detta är en underbar utveckling som berikar svensk idrott.” Citat Lillemor Lindell, chef för Riksidrottsmuseet.

Summering

Kulturrådets regeringsuppdrag att genomföra en läsfrämjandesatsning i samråd med Riksidrottsförbundet har resulterat i ökad aktivitet av läsfrämjande verksamhet inom idrottsrörelsen. Ett stort antal läsfrämjandeprojekt i samverkan mellan idrottsföreningar och bibliotek pågår fortfarande och arbete återstår att följa upp och sprida erfarenheter och resultat. Läsfrämjandesatsningen har bidragit till att tydliggöra två nyckelfaktorer för läsfrämjande: läslust och samverkan. Genom att möjliggöra för samverkan mellan idrottsföreningar och bibliotek har en ny arena för att tillgängliggöra litteratur för barn och unga synliggjorts. Fokus för hela satsningen har varit att väcka intresse för läsande och skapa läslust genom nya samarbeten och läsfrämjandemetoder. Under projektiden har nya relationer skapats på nationell, regional och kommunal nivå och mellan två organisationer och verksamheter med stor betydelse för barns och ungas utveckling: idrott och läsning. Det är Kulturrådets och Riksidrottsförbundets gemensamma uppfattning att samverkan är nyckeln till framgång och att det finns behov av fortsatt kommunikation kring läsfrämjandesatsningen och stöd för att underhålla relationerna. Samverkan mellan de båda organisationerna kommer exempelvis att fortsätta i arbetet med att sprida inspirationsskriften och följa upp pågående läsfrämjandeprojekt.